

SOMOGY

'77

KULTURÁLIS, TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI SZEMLE

A TARTALOMBÓL:

Kelemen Lajos
Kárpáti Kamil
Bencze József
Horgas Béla
Káldi János
Szirmay Endre
Somogyi Pál
és mások versei

Leskó László:
A te véred által
(novella)

Gál István:
Babits Rippl – Rónai
búcsúztatójának
keletkezése

Laczkó András:
Rippl-Rónai
vonzásában

Virányi István:
Változások
a somogyi
értelmiség soraiban

Király István:
Megbosszulták-e
a Kaposvári
Cukorgyár urai
1919-et?

Események, könyvek

Szervátiusz Jenő szobrai

Fotó: Gyertyás László

I. SZÁM

részrtvevők átlagéletkorának fiatalítására, a stúdió-generáció erőteljesebb bevonására.

Meg kellene vizsgálni néhány, a területen élő, országosan ismert művész távolmaradásának okát és a jövőben biztosítani a részvételüket, mert a kiállításokat rendszeresen látogató közönségnek feltűnt ez. A tárlatról pl. Erdős János grafikus, Samu Géza szobrász, vagy Vértés Péter festő munkái hiányoztak.

A mérce alsó határát is magasabban lehetne meghatározni, s a színvonalasabb anyag nagyobb rangot adna a tárlatnak. A képzőművészeti életbe ily módon „betört” kiállítás bizonyára még vonzóbb lesz a művészek számára.

POGÁNY GÁBOR

Szervátiusz Jenő szobrai Kaposváron

Szép és nehéz feladatra vállalkozott a kaposvári Somogyi Képtár, amikor 1977 januárjában Szervátiusz Jenő Magyarországon található szobraiból kiállítást rendezett. A tárlat anyagát a Magyar Nemzeti Galéria, a pécsi Janus Pannonius Múzeum, a Soproni Múvelődési Ház gyűjteményében és néhány magántulajdonban levő, összesen 31 mű és néhány nagyméretű szoborról készített fekete-fehér fényképfelvétel alkotja. A több mint ezer darabot számláló, egyre növekvő életműből kiragadott alkotások természetesen nem adnak alapot Szervátiusz egész művészetére érvényes megállapításokhoz. A tájékozódást megnehezíti, hogy a szobrok készítési idejét jelző évszámok a feliratokról hiányoznak, a szobrokon pedig a székely rovásírás jeleire emlékeztető szálkás szignók körül nem minden esetben leolvashatók. Úgy érezzük, e kiállításon minden szobor *egyenrangúan* fejezi ki alkotójuk — az egész életműben megnyilvánuló — művészi felfogását, s ez a felfogás éppen a részek elválaszthatatlansága miatt lesz meghatározó erejűvé. Szervátiusz művészetét, negyvenéves szobrászi pályáját hatalmas, emberalakú fákkal sűrűn benőtt erdőhöz hasonlíthatjuk, ahol a fák gyökereinél fakadó ősforrás — a művész — az általa előhívott, a kéreg szorításából kiszabadított formában teljességre törekvő önmagát keresi. — De vajon megszólalnak-e így is, az életmű megőrző-összetartó szövetéből kiszakított, önálló életre kelt szobrok, s közvetítik-e alkotójuk — népbe, történelembe, az emberi áldozatba vetett, a jövő elé példaként állított — hitét?

Ha valaki kimegy az erdőre, talál egy darab fát, megtetszik neki, fölveszi, mert „lát benne valamit”, hazaviszi, és az asztalára állítja: ez nem szobor. Ha késsel, vésővel igazít rajta, kergét lehántja, belakkozza, esetleg talapzatra állítja: még az sem szobor. Ahhoz, hogy egy darab fából műalkotás szülessen, nem elég a jó minőségű anyag, az ügyes kéz, az éles szerszám és a fantázia. A művész együtt születik a fával, éli a fa életét, évgyűrűit, görceit; és ha vésőhöz nyúl, mindig tiszteletben tartja a fa formáját, s a kifejezni szánt gondolatot az anyaghoz igazítja. Így válnak a fa repedései, színváltó rétegei, ágvégzódései, kéregmaradványai a szobor szerves részévé.

Szervátiusz Jenő jobbára csak fával dolgozik. Miközben megismeri, megérti a fát, maga is hasonul hozzá, azonosul vele; kőbe vésott, fémbe mintázott szobrai magukon viselik a más anyagtól való idegenkedést s az ebből fakadó erőlködés nyomait (*Mosoly, Illés Anna, Kis Anna*). Önként vállalja ezt a látszólagos leszűkítést; tudja, hogy anyaga kimeríthetetlen — minden rönk

újabb kísértést jelent —, s a csak fában elmondható gondolatok száma is jóval meghaladja az emberélet lehetőségeit.

De Szervátiusz Jenő többet is tud ennél. Miután lényé mélyén megleglelte a kapcsolatot az élő természettel, önmaga változatlan alaprétégbe merül, s csontig hatoló, helyenkint a roncsolódás hatását keltő, tördelt felületeket létrehozó véső nyomaival olyan erőforrásra talál, amely belső rezdüléseit a legkisebb méretű szoborban is monumentális arányúvá fokozza (*Kicsi székel ember, Kicsi székel asszony*). Máskor úgy faragja meg a fát, mintha puha, élő anyagból ujjával simogatná ki a formákat (*Madonna gyermekkel*). Népi faragómester őseitől tehát nem a viszonylag kevés mesterségbeli tudást igénylő faragó-stílust tanulta, hanem a jelképes formákba sűrítő, egyszerű szemléletet, s a hitet abban, hogy amit csinál, az az egész közösségnek lehetőséget ad önmaga megismeréséhez. Ezzel szobrai azt az — emberiség régebbi korszakaira jellemző — művészi gyakorlatot őrzik, amely még nem különült el az élettől; alkotójuk a közösség történetét saját sorsában éli meg, s ezt formálja az utókor számára is tanulságos közösségi művészetté.

Szobrok-e egyáltalán — a szó szoros értelmében — Szervátiusz Jenő alkotásai? Hiszen az újabb esztétikai nézetek szerint a „szobor” szóval jelölt műtárgy alapvető tulajdonságai közé tartozik annak „körüljárhatósága”, tehát minden nézetből teljes értékű látványt kell nyújtania. E felfogást vallók Szervátiusz Jenő kaposvári kiállítását egyetlen „igazi” szobrot sem találják. A falra akasztott domborműhöz hasonlóan minden szobornak csak egy „fő nézete” van. Ha azonban képzeletünkben nem állítjuk falhoz ezeket a szobrokat, érdekes dolgot vehetünk észre. Mozognak. Mozognak még a legstatikusabbnak látszó, nyugodt testtartásban álló alakok is. A körülöttük levő teret létezési területté változtatják, a környező úr a szoborral egyenrangú erőként vesz részt a műről kialakuló kép létrehozásában. Ezek a szobrok jönnek valahonnan és mennek valahová. Mozgásuk a legritkább esetben vízszintes, inkább megtört vonalú, a vállukra nehezedő teher alatt bukdácsoló (*Fahordó, Faemelő*), vagy pedig függőleges irányú, nyújtózkodó, elvágódó, menekülő (*Madonna, Álló nő*). Kettős — tartalmi és formai — jelentése van tehát a látszólagos „egynézetűségnek”: Szervátiusz alakjai úton járók, a mögöttük hagyott élet terhére a jelenben is magukon viselve indulnak a jövő felé, melyről tudják, az sem sokban különbözik majd az eddig megélt élettől. A szobrokat határoló, azokkal szerves egységet alkotó, irányított tér pedig az elszigeteltség, érinthetlenség benyomását kelti.

Valami megmagyarázhatatlan nosztalgiát, talán Szervátiusznak a művészettel fölcserélt nyugalom utáni vágyát érezzük ezekben a szobrokbán. Mintha alkotójuk egy önmagában levő hatalmas hiányt igyekezne betölteni velük. Menekülést, elvágódást érzünk a szobrokon, de ebből fakad a valószínűleg keményen visszaütő, a bűn mellett az emberi méltóságot is megmutató dokumentumjellegük, valóságosságuk. S nemcsak elmondanak, láttatnak egy-egy jellemző alakot, helyzetet, hanem kérdeznek is, választ is várnak. A kérdés elsősorban a kezek, az arcok kérdése, s ritka az olyan alkotás, amelyben a beszédes kezek megfogalmazta kérdésre az arc vagy a testtartás egyértelmű feleletet adna. A kezek és az arcok között láthatatlan erővonalak feszülnek. A föltört, bütykös, gondolkozó kezek nem a pusztá dekorativitás szolgálatában állnak; nem válnak a szobroktól független ornamentikává; súlyos tömbjük a kompozíció részét alkotja. Jól érzékelhető ez a bárányt nyaka köré kerítő, a bárány lábait szorosan összefogó *Hargitai pásztor* kétméteres figurájának görcsös ujjain, vagy a *Fahordó* apró alakján, ahol a fáradt test görnyedését és az arc megkínzottságát a baltát tartó, összetett kezek nyugalma egyensúlyozza.

Az emberi arc ábrázolásának a lehetőségét Szervátiusz Jenő elsősorban önarcképeiben kutatja. Száznál több önarcképet faragott, a kiállításon négyet láthatunk közülük (*Önarckép, Önarcmás, Apa és fia, A két szobrász*). Emberi arcain figyelemmel kísérhetjük a személyes jegyek fokozatos háttérbe szorítását; a művész lépésről lépésre bontja le a tatármetszésű arc köveit, előtérbe kerülnek az arc formáinak szerkezeti elemei, s az arckifejezés egyre elvontabbá, időtlenebbé válik. A *Gyilkos tó réme* két, már-már nem is emberi arcában a tuskót ütésre emelő lendület és az eltűnni vágyó rémület tükröződik. A Siklósról hozott, megnyúlt, kariatidaként álló *Madonna* földöntúli mosolyával az eredeti helyszínt, a siklósi gótikus várkapolnát, csipkés ruharedőivel a kápolna hálóboltozatát idézi.

Szervátiusz Jenő szobrai gazdag életet élnek. Nemcsak Erdély városaiban találhatók meg, hanem Frankfurt, München, Párizs múzeumaiban, Bécs, Dijon, Biarritz környéki falvak parasztházaiban is. Kiállításon láthatták őket Berlin, Bukarest, Prága, Moszkva lakói. Az 1947-es budapesti bemutatkozás óta a magyarországi közönségnek nem volt lehetősége a velük való találkozásra. Szeretnénk, ha a közeljövőben megjelenő Szervátiusz-monográfia majd a műveket tárlatokról ismerő magyarországi olvasókhoz is eljutna. A Szervátiusz Jenő művészetének megismeréséhez vezető úton tett lépések közé számíthatjuk a kaposvári kiállítást is.

TÜSKÉS GÁBOR

Ajánlásféle Heisz Károly új kórusművéhez

A hídverés 1970 őszén kezdődött közöttünk. Egyik kóruspróbám előtt barátom és kollegám, Tüskés Tibor sokszorosított kórus-partitúrát nyújtott át: — Fiatal kaposvári zeneszerző komponálta Bertók László versére. Ha megfelelőnek véled, tűzd műsorra!

Karnagyi ténykedésemnek kezdettől fogva legszebb, legizgalmasabb részét új kompozíciók első megszólaltatásai, az ősbemutatók jelentették. Nem kétséges, hogy súlyos felelősséggel társul az ilyesmi, a kotta, a leírt szó önmagában holt anyag. A tolmácsolótól, mégpedig az első előadás interpretálójától függ jórészt, hogy valóra válnak-e az alkotó elképzelései, hogy utat talál-e a mű a hallgatósághoz. Nehéz, de nagyszerű feladat az új opusz keresztvíz alá tartása... A magyarok közül Kodály Zoltán, Halmos László, Tardos Béla, Karai József, Birtalan József, Szabó Csaba, Tillai Aurél, Békefi Antal, Várnai Ferenc, Ary Tibor, Horváth Rezső és Papp Zoltán, határainkon túlról pedig Carl Orff és Benjamin Britten kértek föl egy-egy mű első megszólaltatására, illetve magyarországi bemutatására.

Alaposan átböngészve Heisz Károly új darabját („Azon a reggelen”), örömmel vállaltam bemutatását. Bertók Lászlónak a háború poklából a béke tavaszába lépő embert idéző sorai kitűnően társultak Heisz Károly érdes, de mindig feloldásban megnyugvó dallam- és hangzatvilághoz.

„Azon a reggelen akkora volt az ég,

egészen belefért a füstölgő vidék.

Levélle pendültek a guggoló rügyek,

kertünkben jácintok tűzték ki kedvüket.

Akkora volt az ég, felállva belefért megint a világba az ember.

S míg a vért törölte, virágok hitével tündökölt,

Széppé, szabaddá tesz életet és jövőt.”